โครงสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสื่อ: ช่องว่างที่ครูต้องเติม...เพื่อผู้เรียนเท่าทันสื่อ

ประไพพิศ มุทิตาเจริญ[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้เขียนขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายความผลการศึกษาบางส่วนที่ได้จากผลงานวิจัยเรื่อง *การศึกษาความตระหนักและความรู้ของผู้สอนเรื่องเท่าทันสื่อของเยาวชนในจังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2556* โดยวิเคราะห์เงื่อนไขที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการสอนเรื่องการเท่าทันสื่อของครู (media literacy) รวมทั้งเสนอแนะทางออกในการคลี่คลายปัญหา

ประเด็นความเห็นของครูผู้สอนจากผลงานวิจัยดังกล่าว ส่วนใหญ่ได้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดและเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้เรื่องการเท่าทันสื่อของครูอย่างน้อยสองประการที่สำคัญคือ ประการแรก ข้อจำกัดของการใช้ประสบการณ์ตรงในการสร้างองค์ความรู้ และทักษะเรื่องการเท่าทันสื่อของครูในจังหวัดปทุมธานี และข้อจำกัดประการที่สอง การขาดโครงสร้างความรู้ (knowledge structure) เกี่ยวกับสื่อของครูผู้สอนในจังหวัดปทุมธานี

เมื่อพิจารณาข้อจำกัดทั้งสองประการ พบว่า ถึงแม้ครูมีความพยายามในการสร้างทักษะเท่าทันสื่อให้กับนักเรียน โดยสอดแทรกเข้าไปในวิชาต่างๆ แต่โรงเรียนส่วนใหญ่ในจังหวัดปทุมธานียังไม่มีนโยบายในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสื่อหรือการเท่าทันสื่ออย่างเป็นทางการให้กับครูผู้สอน หากแต่เป็นความตั้งใจและความสนใจของครูผู้สอนที่บูรณาการทักษะชีวิตของตนเอง ผ่านประสบการณ์ตรงจากการสังเกต การสัมผัสกับปัญหาในการเสพสื่อของเยาวชน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างองค์ความรู้เท่าทันสื่อแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่เพียงพอต่อ

---

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำกลุ่มวิชาประชาสัมพันธ์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

การเป็นต้นทางในการถ่ายทอดความรู้และทักษะเรื่องการเท่าทันสื่ออย่างรอบด้านให้แก่เยาวชน

นอกจากนี้ ผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดด้านโครงสร้างความรู้ด้านสื่อของครูผู้สอนในจังหวัดปทุมธานี ซึ่งถือเป็นความรู้พื้นฐานสำคัญในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องถึงข้อดี ข้อเสีย และเงื่อนไขในการใช้งานของสื่อ ซึ่งหากครูผู้สอนขาดองค์ความรู้พื้นฐานที่ถูกต้องในเรื่องนี้แล้ว การต่อยอดเรื่องทักษะการรู้เท่าทันสื่อของผู้สอนให้กับผู้เรียนจะไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ผู้เขียนจึงขอนำเสนอแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนของครูในเรื่องความรู้และทักษะการเท่าทันสื่อให้เยาวชน 4 ประการดังต่อไปนี้

1. ครูผู้สอนต้องมีโครงสร้างความรู้พื้นฐานในเรื่องสื่อ (knowledge structure) และความรู้เกี่ยวกับทักษะการเท่าทันสื่อที่ครบถ้วน ได้แก่ การวิเคราะห์ (analysis) การตีความ (interpretation) การประเมินสาร (evaluation) และทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) ร่วมกับการใช้กระบวนการทางความคิด (cognitive process) ซึ่งจะทำให้มีแนวทางในการจัดการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเรื่องเท่าทันสื่อที่ชัดเจนและมีประสิทธิผล

2. องค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ในกระทรวงศึกษาธิการ ควรมีนโยบายการอบรมความรู้และทักษะการเท่าทันสื่อที่ถูกต้องเป็นระบบ และต่อเนื่องให้กับครูผู้สอน

3. ครูผู้สอนควรฝึกทักษะการเท่าทันสื่อให้เป็นทักษะชีวิต โดยแทรกทักษะเข้ากับชีวิตประจำวัน เพื่อ เสริมศักยภาพการเท่าทันสื่อของตนเองให้มีความเชี่ยวชาญ และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้ให้กับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. โรงเรียนควรมีการประเมินประสิทธิภาพของความรู้และทักษะการเท่าทันสื่อของนักเรียนและครูผู้สอนอย่างเป็นรูปธรรม

Abstract

This article aims to reflect interesting parts of the findings from *A Study of Teachers' Awareness and Knowledge of Students' Media Literacy in Prathumthani,* as well as analyzing limitations that obstruct the efficiency of media literacy teaching.

Teachers' responses reveal two vital issues that obstruct efficiency of media literacy teaching. To illustrate it more clearly, finding indicates that teachers build awareness and knowledge of media literacy only through direct experiences; for example, they see the need of their students' media literacy through problems when children consuming too much media. Apart from that, they also build their media literacy knowledge only by sharing ideas with colleagues. Additionally, the lack of knowledge structure of the media is another limitation that teachers in Prathumthani mostly agree. The latter issue is very important for the teachers since gaining basic knowledge of media structure is a strong foundation in adding up both well-rounded knowledge and skills in teaching media literacy.

From the findings gathered and the analysis above, the article would like to provide some suggestions which could help lessen those limitations.

1. Teachers must have media knowledge structure and media literacy skills which include analysis, interpretation, evaluation, critical thinking and cognitive process. These knowledge and skills would help guide the teachers integrate the teaching process of students' media literacy more efficiently.

2. Governmental sectors or related organizations should issue concrete policy in providing knowledge and skills of media literacy for school teachers continuously.

3. Teachers should integrate media literacy skills through life skills in order to convey well-rounded knowledge and skills to their students.

4. School administrators should evaluate teachers' knowledge and skills of media literacy in tangible manners.

สังคมไทยภายใต้ระบบการค้าทุนนิยมในปัจจุบัน "สื่อ" เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งในกำหนดรูปแบบวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของผู้คน ซึ่งสะท้อนได้ชัดในเยาวชนซึ่งถูกโน้มน้าวให้เกิดทัศนคติ ความรู้สึก และพฤติกรรมการบริโภคที่เกินจำเป็น อย่างไรก็ดี ในสังคมข่าวสาร ซึ่งสื่อสารมวลชนทำหน้าที่หลักในการผลิตสาร และส่งต่อข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนและกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ได้บริโภค บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมจึงเป็นภาระที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ในทำนองเดียวกัน ผู้บริโภคข่าวสารจากสื่อก็มีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน ที่จะต้องมีความรู้เท่าทันสื่อและสร้างภูมิคุ้มกันในการเสพสื่อที่มีอยู่รายรอบตัว

มูลนิธิกระจกเงาได้ตอกย้ำปัญหาเรื่องการไม่เท่าทันสื่อของเยาวชนในปัจจุบัน โดยทางมูลนิธิฯ ได้รวบรวมสถิติและวิเคราะห์ปัญหาเรื่องเด็กหายในช่วงที่ผ่านมา พบว่า ปัญหาเด็กหายจากการพูดคุยผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (chat) ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และหายไปกับคนที่เพิ่งรู้จักกันทางอินเทอร์เน็ต โดยมีการแลกเปลี่ยนที่อยู่อีเมล์หรือเบอร์โทรศัพท์ และติดต่อกันเรื่อยมาจนมีการนัดหมายเพื่อพบปะกัน ซึ่งเด็กหลายๆ คนมักจะไม่บอกผู้ปกครองหรือเพื่อน และอาจไปโดยลำพังบางรายกลับบ้านมาเอง บางรายกลัวความผิด จึงหลบไปอยู่บ้านเพื่อนก่อนจะกลับบ้านตนเอง ปัญหาลักษณะนี้มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ เมื่อสื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นสื่อที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา (http://web.backtohome.org/missing_charts.php)

"ครูผู้สอน" ในฐานะผู้นำทางความคิด (opinion leader) และต้นแบบ (role model) ของเยาวชนซึ่งใช้ชีวิตอย่างน้อยไม่ต่ำกว่าแปดชั่วโมงแต่ละวันในสถานศึกษา หลายภาคส่วนของสังคมจึงตั้งความหวังว่า "ปัญหาการเท่าทันสื่อ